

ŞİİRSEL SÖYLEM

Isabel C. Hungerland

Türkçesi
BERKAN ULU

HECE

inceleme

Isabel C. Hungerland: Ordinaryus Profesör Isabel Creed Hungerland, Berkeley, Oxford gibi önemli üniversitelerde eğitimini tamamladıktan sonra yine UCLA, Berkeley’de doktorasını ve profesörlüğünü almış ve aynı üniversitede Felsefe Bölümü başkanlığı yapmıştır. Hungerland’ın dil, sanat, estetik ve felsefe üzerine yaptığı çalışmalar hem eleştirmenler hem de okurlar tarafından büyük beğeni toplamıştır. Uzun süre dünyanın önde gelen felsefe ve estetik kuruluşlarında yöneticilik de yapmış olan Hungerland, 1987 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde hayata veda etmiştir. Birçok önemli makaleyle adını batı felsefe çevrelerinde duyuran Hungerland’ın Şiirsel Söylem adlı eseri kendisinin ilk kitabı olup 20. yüzyılda sanatta dil, söylem ve üslup üzerine yazılmış en önemli eserlerden birisi olarak kabul edilmektedir.

Berkan Ulu: Lisans ve Yüksek Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamlayan Dr. Berkan Ulu, 2010 yılında Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde yine aynı alanda doktorasını tamamlamıştır. University of East Anglia, University of Leeds gibi üniversitelerde çeşitli görevler yapmış ve TÜBİTAK, İngiliz Sanat ve Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi gibi yerli ve yabancı kuruluşların desteklediği çeşitli projeler yürütmüş olan Dr. Ulu, halen İnönü Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümünde öğretim üyesi olarak İngiliz şiiri üzerine dersler vermektedir. Alanında birçok yayını bulan Dr. Ulu, evli ve iki çocuk babasıdır.

ŞİİRSEL SÖYLEM

Isabel C. Hungerland

Türkçesi

Berkan Ulu

University of California Press, Berkeley, 1958
(Türkçesi, Leeds, 2017)

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 464
İnceleme

Orijinal adı: Poetic Discourse
Birinci Basım: Ocak 2018
©Hece Yayınları
Sertifika No: 17672

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık: Hece
Editör: Hayriye Ünal

Baskı: Dumat Ofset
www.dumat.com.tr

ISBN: 978-605-9556-56-9

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

İçindekiler

Bölüm I: Dil ve Şiir	/ 11
Bölüm II: Bir Sanat Dalı Olarak Edebiyat: Şiir ve Gerçekçilik	/ 79
Bölüm III: Bir Sanat Dalı Olarak Edebiyat:	
Edebî Değerin Belirlenmesi	/ 111
Bölüm IV: Söz Sanatları	/ 181
Bölüm V: Şiirde Sembol	/ 227
Bölüm VI: Şiirin Yorumlanması	/ 269

ÇEVİRMENİN SUNUŞU

Isabel C. Hungerland'ın *Şiirsel Söylem* adlı eseri 20. yüzyılın ilk yarısında şiir eleştirisi üzerine yazılan önemli kaynaklarından birisidir. Eser bir yandan I.A. Richards, T.S. Eliot, Robert Penn Warren gibi dönemin önemli şair ve eleştirmenlerinin fikirlerini ele alıp geliştirirken bir yandan da şiirsel söylem ile ilgili iddialı önermelerde bulunmakta ve bunları mantık çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır. Hungerland bunları yaparken Amerikan ve İngiliz edebiyatından örnekler vererek şiir sanatına nasıl yaklaşılması gerektiği üzerine hayati konuları irdelemeyi amaçlamıştır.

Şiirsel Söylem aslında şiir sanatının dilbilimsel bir incelemesinden çok tüm edebiyat dallarında olduğu gibi şiirin de temel yapı taşı olan dil konusunda açıklamalar yapmaktadır. Bu bağlamda Hungerland'ın esas ilgilendiği şeyin dil felsefesi ve şiir sanatında dilin nasıl kullanıldığı olduğu söylenebilir. Yazar şiirde kullanılan dilin aslında nasıl daha “sanatsal” olmadığını, şiir dilinin günlük dilden dilbilimsel bakımından farksız olduğunu ve şiirde kullanılan dilin esasen şiirin anlatmaya çalıştığı fikirler, hissettirmeye çalıştığı duygular ve şairin kullandığı üslup ile ilişkili olduğunu anlatmaktadır. Buradan hareketle Hungerland, şiirde kullanılan dilin nasıl ve hangi durumlarda şekillendiğini ve şairin mısralara nasıl yön verdiğini örnekler ve analizlerle incelemekte ve dahası her iyi felsefeci gibi cevaplardan çok sorularla ilgilenmektedir.

Daha eski bir gelenekten gelmesine rağmen Hungerland'ın analizleri ve verdiği örnekler günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Eserde aslında çok yönlü olarak ele alınan fikir ve yaklaşımlar, alıntı yapılan eserler ve masaya yatırılan konular halen edebiyatta tartışılan temel sorular ve sorunlardan hiç de farklı değildir. Bu nedenle

Şiirsel Söylem şiir sanatının antik çağlardan beri süre gelen ve bugün de hararetli tartışmaların odağında olan konularını gayet anlaşılır ve basit bir şekilde derinlemesine incelemektedir. Bu açıdan bakıldığında eser, bir şiirin nasıl okunması ve anlaşılması gerektiğinden çok şiirsel dilin temel yapı taşlarını inceleyerek okuyucunun şiir sanatını daha iyi anlamasını sağlayacak anahtar fikirler sunmaktadır.

Hemen hemen tamamını Leeds Üniversitesinin Brotherton Kütüphanesinde çevirdiğim kitap ile ilgili yaptığım çalışmalarda gerek yabancı gerekse de Türk birçok akademisyen, edebiyatçı ve şairden yardım almış olup meslektaşlarımın her birisine yardımları ve eleştirileri için minnettar olduğumu belirtmek isterim. Birisi hariç kitabın içinde geçen tüm şiirler tarafımdan çevrilmiş olup şiir çevirileri alıntı yapılan şiirlerin tam metinleri dikkate alınarak yapılmıştır. Tarafımdan çevrilmeyen tek alıntı Bülent Bozkurt hocamıza aittir ve metin içinde bu eserin kaynakça bilgisi sunulmuştur.

Tüm okuyucularımıza iyi ve verimli bir okuma tecrübesi diliyorum.

Berkan Ulu
Leeds, 2017

TEŞEKKÜR

Kitabın taslağından bölümler okuyarak hem üslup hem de içerik açısından birçok faydalı eleştiri sunan Prof. Robert Beloof, Prof. William R. Dennes, Sayın Robert Duncan, Sayın William Holther, Prof. Josephine Miles ve Prof. Avrum Stroll'a teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Eserin büyük bölümü hakkında detaylı eleştirilerini sunan Prof. David Rynin ve Prof. David Sachs'a da çok minnettarım. Ancak varsa eser içindeki hoşnutsuzluk veya hatalardan ne Prof. Rynin ne de Prof. Sachs sorumlu tutulmalıdır. Eşim Helmut Hungerland'e da özenli eleştirileri, kitabın konuları hakkında yaptığımız tartışmalar ve kendisinin estetik üzerine yaptığı çalışmalarında kullandığı ve benim de alıntı yaptığım çeşitli fikirler için minnettarım.

Journal Aesthetics and Art Criticism derginin editörleri ile *Journal of Philosophy* dergisinin editörlerine de bu dergilerde çıkan ve VI. Bölüm'de geçen materyallerin basılmasına izin verdikleri için şükran borçluyum.

Telif hakkına tâbi yayınlardan yaptığım alıntılarla ilgili aşağıda listelenenlerden tarafından gerekli izinleri almış bulunmaktayım: Cleanth Brooks, John Thibaut Purser ve Robert Penn Warren'in *An Approach to Literature* adlı eseri için Appleton-Century-Crofts Inc.'den; C.G. Jung'un *The Integration of the Personality* adlı eseri için Bollingen Foundation Inc.'den; T.S. Eliot'un *Four Quartets* ve *Collected Poems* adlı eserleri, Virginia Woolf'un *The Death of the Moth and Other Essays* adlı eseri, I.A. Richards'in *Practical Criticism* adlı eseri ve C.G. Jung'un *Modern Man in Search of a Soul* adlı eseri için Harcourt, Brace and Company Inc.'den; Mary McCarthy's "Settling the Colonel's Hash" adlı eseri için Harper & Brothers'dan; Robert Frost'un *Complete Poems* adlı eseri ve Cleanth Brooks ve Robert Penn Warren'in *Understanding*

Poetry adlı eseri için Henry Holt and Company Inc.'den; *Little Friends*, *Little Friends* adlı eseri için Randall Jarrell'den; W.B. Yeats'in *Collected Poems* adlı eseri ile Thomas Hardy'nin *Collected Poems* adlı eseri için the Macmillan Company'den; Sigmund Freud'un *A General Introduction to Psycho-Analysis* adlı eseri için Liveright Publishing Corporation'dan; Dylan Thomas'ın *Collected Poems* adlı eseri için New Directions'dan; Otto Fenichel'in *The Psychoanalytic Theory of Neurosis* adlı eseri için W.W. Norton and Company Inc.'den; F.O. Matthiessen'in *The Achievements of T.S. Eliot* adlı eseri için Oxford University Press'ten; Mark Schorer'in editörlüğünü yaptığı *The Story: A Critical Anthology* için Prentice-Hall Inc.'den; Eleanor Clark'ın "Theatre Chronicle, Old Glamour, New Gloom" adlı eseri için *Partisan Review*'den; C.G. Jung'un *Contributions to Analytical Psychology* ile *The Integration of the Personality* adlı eserleri ve I.A. Richards'ın *Principles of Literary Criticism* Routledge and Kegan Paul Ltd.'den; Roy. P. Basler'in *Sex, Symbolism and Psychology* adlı eseri için Rutgers University Press'ten; Louis Untermeyer'in editörlüğünü yaptığı *A Treasury of Great Poems: English and American* adlı eser için Simon and Schuster Inc.'den; Abraham Kaplan ve Ernst Kris'in "Esthetic Ambiguity" adlı eseri için *Philosophy and Phenomenological Research* dergisinin editöründen; C. F. MacIntyre'in çevirdiği *Rainer Maria Rilke: Fifty Selected Poems with English Translations* için University of California Press'ten; ve Cleanth Brooks'un *Modern Poetry and the Tradition* adlı eseri için University of North Carolina Press'ten izin alınmıştır.

University of California Press'ten Sayın Helen Travis'e yaptığı titiz editörlük çalışmaları için teşekkürlerimi sunmak isterim.

Isabel C. Hungerland

BÖLÜM 1

DİL VE ŞİİR

I

Şiirin bir söylem olduğu ve bilimin söyleminden bazı açılardan farklı olduğu neredeyse hiç kimsenin aksini iddia etmeyeceği bir önermedir. Tabii ki işin zorluğu bu farklılıkların neler olduğunu söylemekte yatmaktadır. Farklı dönemlerde bambaşka şekillerle karşımıza çıkan ve halen devam eden eski bir felsefe geleneği, bu sorunla başa çıkabilmek için çok net ve iki uçlu bir ayrım önerir. Buna göre, bir tarafta zekâ, akıl, kavrama; diğer tarafta ise his, duygu, tutum bulunmaktadır. Bu ayrım, doğru ya da yanlış olabilen (yani doğru olup olmadığı bilgisine ulaşılabilen) söylemi kavrama tarafına; ne doğru ne de yanlış olabilen (veya en iyi haliyle ancak görünüşte sözel bir ifade olan ve doğruluğu kanıtlanamayan) söylemi de duygu tarafına koyarak daha da keskinleştirilmektedir. Bir süre, dilbilimsel anlam sadece kavrama yetisiyle anıldı. Bazı düşünürler “Nasıl olur da bir cümle gerçekliği kanıtlanabilir olmadan anlamlı olabilir?” diye sordular. Bazen “Hayat bir ahmağın anlattığı bir hikâyeden başka bir şey değildir” gibi bir cümle pek de gerçekleri aktaran, nesnelere tanımlayan türden bir cümle değildir-ne doğru, ne de yanlış olabilir, dolayısıyla da anlamsızdır, dediler. (Bahsi geçen düşünürler tabii ki şiirin insani yönünü ve konuşma sanatıyla ilgili önemini inkâr etmiyorlardı ama bunların çoğu şiirsel söylemdeki anlamı “salt dilbilimsel yöntemlerle” bulmak konusunda da tabii ki pek başarılı olamadılar). Maalesef anlamın bu kabul gören ayrımına karşı çıkanların birçoğu da yine aynı taktiği kullanarak anlamı şiire kazandırmaya çalıştılar: şiir *anlamı*

olan bir söylemdir çünkü bize gerçeği verir, dediler — haliyle bu gerçek farklı bir biçimdedir ve bilimin gerçeğinden daha yücedir; edebiyat bir tür bilme ve kavramadır diye de eklediler. Bu tartışma böylece devam edip gitti.

Son yıllarda bu ayrım, yeni ve garip bir kılıfla karşımıza yeniden çıktı: anlam her iki tarafta da bulunur. Buna göre kavrama tarafında betimsel anlam; duygum ve tutum tarafında ise duygusal anlam bulunuyordu. (Bu çerçevede şiirdeki anlamı tanımlamak için “çağrıştırmacı” ve “dışavurumsal” gibi ifadeler de kullanılmıştır). Ancak tartışma dâhilinde gerçek, ki artık kendisini anlamdan ayırmak mümkün değildi, bilişsellik ile kaldı. Bu konuya daha yakından, eleştirel bir gözle bakmak faydalı olacaktır. Aslında adı geçen ayrımın bu hali temelde tamamen terkedilmiş olsa da etkisi halen incelikli şekillerde etrafta dolaşmaktadır. Daha da önemlisi ve ileride göreceğimiz gibi, hem bu ayrımı hem de dil ile ilgili benzer basit ayrımları acımasızca eleştiren eleştirmenler de aynı temel hataları yaptılar. (Yine de birisinin bir felsefi görüşü neden ve nasıl detaylıca reddettiğini fark etmek de çoğu zaman güzel bir şeydir diyerek bu eleştirmenlerin de burada hakkını vermemiz gerekiyor).

Betimsel-duygusal sınıflandırması, dili kullandığımızda içimizden neler geçtiği ile ilgilenen ruhbilimsel spekülasyonlardan çok, dilin sayısız halleri ve işlevleri üzerine pek de titiz olmayan bir çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kelimelerdeki anlam, onları okuduğumuzda veya duyduğumuzda içimizden geçebilecek şeylermiş gibi algılanmaktadır. Bazı kelimeler veya cümleler bizleri bilişsel olmaya iterken, bazıları ise bizleri duygusal olmaya zorlamaktadır. (Konuşan kişinin tarafından bakıldığında, bazı kelimelerin veya kelime gruplarının kullanımına fark etmeden biliş sebep olurken, bazılarının kullanılmasının arkasındaki sebep duygulardır). Bu ayrımın çok keskin olduğunu düşünenler içinse çoğu sıradan kelimelerin ve cümlelerin

-bunlar hem bilişsel hem de duygusal olduklarından- her iki tür anlamı da barındırdığı söylenmektedir¹.

Bu bakış açısı, ne söylem kavramının geneline ne de farklı söylem türlerine çok da ışık tutabilecek niteliktedir. Bir fizikçi tarafından yazılan ve sıradan insanlara hidrojen bombasının nasıl çalıştığını anlatan bir makale okuyucularda ciddi korku ve endişe duyguları uyandırabilir (ki bu durumda, muhtemelen, yazarın kullandığı dil, korku ve endişe duygularını içermiyor olacaktır). Aynı şekilde, aşağıdaki şiir dizeleri de insanların gerçekleri aktarırken, olayları ve durumları tasvir ederken kullandıkları kelime ve cümle yapıları ile hemen hemen aynı yapıları barındırıyor gibi görünmektedir.

*Ve şurada doldurmadığım bir fıçtı,
Belki yanında, bir daldan toplamadığım
İki, belki üç elma.*²

İçeriğini bilsin bilmesin, yukarıdaki satırları okuyarlardan çok azı bu dizelerden ciddi şekilde etkilenecektir (ki bu dizeler eleştirmenler tarafından genelde yüksek değer biçilen bir şiirden alınmıştır). Bu durumda, eğer betimsel-duygusal ayrımı uygulayacak olursak, duygusal anlamın bilimsel yazılarda, betimsel anlamın da şiirde baskın olduğu ortaya çıkmaktadır; demek ki analiz için kullandığımız araç kesinlikle yanlıştır.

¹ Duygusal anlamlar kavramı ilk kez tam şekliyle Charles L. Stevenson'ın *Ethics and Language* (New Haven, Yale UP, 1944) adlı eserinde ortaya atılmıştır. Stevenson'un kitabı etik için önemli bir katkıdır ve aslında kitapta (birkaç yorum dışında) bu kuramı şiire uygulama eğiliminde olduğunu gösteren herhangi ipucu bulunmamaktadır. Ancak benim burada esas eleştirdiğim yaklaşım, I.A. Richards'ın daha önceki eserlerinde bulunan ve Stevenson'un kuramsal kısmını daha da keskinleştirdiği yaklaşımdır.

² Robert Frost'un "After Apple-Picking" ("Elma Toplamaktan Gelirken") adlı şiirinden; Robert Frost. *Complete Works of Robert Frost*, New York, Henry Holt, 1949). ss. 88-89.

Böyle bir eleştiriye cevaben, sınıflandırmayı daha işlevsel hale getirmek için gerekli olan şeyin şu olduğu söylenebilir: bir şeyin anlamlı olması ile insanın dilin (bilişsel veya duygusal) sebeplerine, sonuçlarına ve geleneksel kurallarına aşına olması birbiriyle doğrudan ilişkili olmalıdır. Bu nedenle, eğer bir kelime veya cümleden duygusal olarak etkilenme eğilimimiz dilin öğrenilmiş genel kullanımlarından kaynaklanıyorsa bu kelime veya cümle (salt duygusal bir etkiden farklı olarak) duygusal *anlama* sahiptir. Fizikçinin yazdığı tanıtıcı yazıdaki kelimeler, genelde okuyucuda duygular uyandırmak ya da okuyucuyu belli bir ruh haline sokmak için kullanılan türden kelimelerden değildir. Bu sebeple çoğu okuyucunun güçlü bazı duygular hissetmesini sağlasa da duygusal anlamı burada dile atfetmemize gerek yoktur.

Metinlerde yapılan bu türden küçük düzeltmeleri ilginç kılan şey, bu detayların bizleri dilin işlevlerine ve biçimlerine götürmesidir. Benim vurgulamak istediğim konu da esasında işin tam bu noktada başladığıdır. Şunu açık şekilde ifade etmeliyim ki düşünce, inanç, duygu, amaç, ihtiyaç, tutum gibi konular için kullanılan ifadelerin, dilin (psikolojik değil) felsefi yönünden ayrı olduğunu düşünmüyorum. Dili kullanmak insan doğasının davranış şekillerinden birisi, ya da bazılarının söylediği gibi “bir yaşam biçimidir.” Hiçbir düşünür davranış ve yaşam biçimlerini dikkate almadan dil kullanımını tam olarak tartışmış olamaz. Ama unutulmamalıdır ki dili kullanmak çok özel bir davranış türü ve yaşam biçimidir. Her ne kadar dilin dışında kalan davranışlarla sıkı sıkıya bağlı olsa da dil, kullanılış şeklinde kendine ait açıklayıcı kavramlar barındıran bağımsız bir olgudur. Örneğin bugünlerde kelimelerin ve cümlelerin “işlevi” hakkında çok şey duyuyoruz. Ancak “işlev” kelimesinin iki ayrı kavrama hizmet ettiğini unutmamalıyız: bunlardan bir tanesi dilin kendi içindeki dilbilimsel işlevi, diğeri de dilin dışında kalan günlük hayattaki işlevidir. Bu

konuları daha sonra tartışacağım. Şimdilik, betimsel-duygusal ayrımın incelenmesine devam etmenin daha doğru olduğunu düşünüyorum.

Bahsi geçen ayrım, yukarıdaki gereklilikler ışığında yine gerisin geriye dile atfedildiğinde, karşımıza yine çeşitli sorunlar çıkartmaktadır. Öncelikle, kendisi çok küçük de olsa daha önemli problemlerle bağlantısı olan bir soruna değinerek başlayalım: “betimsel” ve “duygusal” yakıştırma- larının uygunsuzluğu. Buna cevap olarak şu söylenebilir: bilimsel teorilerin açıklamaları da, tarihî olayların aktarımı da, bir kişinin veya yerin özelliklerini sıralayan kullanımlar da “betimsel” olarak sınıflandırılmalıdır. Yemek kitapları, oyun kurallarını anlatan yazılar, kilise vaazları, politik konuşmalar ve hemen hemen felsefenin tamamı ise “duygusal” olarak nitelendirilmelidir.

Daha önemli sorunlara dönecek olursak, bir bakıma bu ayrımın (betimsel-duygusal) aslında, fikir beyan etmek için kullandığımız ve kendilerine “ifade” dediğimiz cümleleri, çitin diğer tarafına koyma çabası olduğunu görürüz. Tabii ki ifadeler, içinde bulunulan duruma göre doğru veya yanlış olabilirler-örneğin, “Kapı kapalı” cümlesi uygun durumda kullanıldıysa doğrudur. Diğer türden ve aynı derecede anlamlı cümleler ise bir şeyler ifade etmek için kullanılmazlar ve doğru ya da yanlış olup olmadıkları bilinemez-örneğin, “Kapıyı kapat lütfen.” Bu ayrım dilin anlaşılması için hem geçerli hem de önemli bir ayrımdır. Yine de sadece bir şeyin doğru olup olmadığının anlaşılması bağlamında, bütün bilimsel söylemi tam anlamıyla kavramak da yeterli değildir. Mesela bazı mantıkçılar teorilerin, kanunların, genellemelerin ve belirli türden şart cümlelerinin (yine belirli olayları aktaran veya belirli şeylerin özelliklerini anlatan ifadelerin anlaşıldığı şekliyle de olsa) doğru veya yanlış olamayacağını düşünmüşlerdir. Neyse ki, kanunların, teorilerin, kuralların ve benzeri söylemlerin yerli yerinde yorumlanması benim